

تاریخچه و عملکرد جمعیت شیرو خورشید سرخ در عصر رضا شاه با تکیه بر اسناد

دکتر عمادالدین فیاضی

استادیار تاریخ دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرری

شهرری- ایران

چکیده

انسان بنا به فطرت خدادادی خود دارای حس نوع دوستی و خدمتگزاری به خلق است و به طور طبیعی دل انسان برای یاری درماندگان، مستمندان و دردمندان می‌تپد. تاسیس سازمان "صلیب سرخ" در قرن ۱۹ میلادی در غرب و پس از آن در بسیاری از کشورهای جهان نیز پاسخی به این ندای خیرخواهانه درون انسان‌ها بود. بر اساس اسناد موجود دولت ایران تا سال ۱۹۰۶ (۱۳۲۴ ه.ق) در هیچ یک از کنفرانس‌های بین‌المللی صلیب سرخ نماینده نداشت و تنها کاری که تا این زمان از طرف دولت ایران انجام شده بود، امضای قرارنامه ۹ سال ۱۸۶۴ جمعیت صلیب سرخ بود. نماینده ایران برای اولین بار در سال ۱۹۰۶ در کنفرانس بین‌المللی صلیب سرخ در ژنو شرکت کرد و از سال ۱۳۰۲ ه.ش جمعیت هلال احمر ایران که در آن زمان «جمعیت شیرو خورشید سرخ» نامیده می‌شد، بطور رسمی فعالیت خود را آغاز کرد.

هدف این مقاله، این است که با استفاده از منابع و اسناد معتبر ضمن بیان تاریخچه ای از تشکیل این نهاد خیریه در جهان و ایران به ساختارها، موسسات وابسته، تشکیلات اداری - مالی و زمینه های فعالیت این سازمان به ویژه در مواقع بلایای طبیعی از قبیل زلزله و سیل و... در مقطع موردنظر پرداخته شود.

کلید واژگان: صلیب سرخ، شیروخورشید سرخ، شیرو و خورشید سرخ جوانان، رضاشاه.

مقدمه

بنی آدم اعضای یکدیگرند

که در آفرینش ز یک گوهرند

چو عضوی ببرد آورد روزگار

دگر عضوها را نماند قرار

مردم ایران به گواهی تاریخ همیشه مصدر کارهای خیر بودند و دل هاشان برای یاری و پرستاری درماندگان، مستمندان و دردمندان جامعه می‌طپید، تاسیس جمعیت شیر و خورشید سرخ در ایران نیز در راستای این امر بود. نخستین کوشش ایرانیان برای پیوستن به کنوانسیون‌های بین‌المللی در مورد تشکیلات بین‌المللی صلیب سرخ به دوران پادشاهی ناصرالدین شاه قاجار باز می‌گردد. ایران در زمان حکومت او و در دسامبر سال ۱۸۷۴/شوال ۱۲۹۱، کنوانسیون مصوب ۱۸۶۴ ژنو را پذیرفت. اما عملاً برای دهها سال پس از این تاریخ هیچ‌گونه اقدامی برای تأسیس مؤسسه، یا سازمانی که عامل اجرایی این کنوانسیون در ایران باشد صورت نگرفت. در طی این سال‌ها، جدی‌ترین کوشش ایران در این زمینه، اعزام نماینده‌ای به سومین کنفرانس بین‌المللی صلیب سرخ در ژنو در سال ۱۹۰۶ بود. در این کنفرانس، عبدالصمد ممتازالسلطنه سیاستمدار و وزیر مختار وقت ایران در پاریس، نقش بسیار مهمی در تبیین نگرش جوامع اسلامی به نشان بین‌المللی صلیب سرخ داشت و توانست موافقت کنفرانس را در پذیرش نشان شیر خورشید سرخ به عنوان نشان رسمی دولت ایران برای جمعیت خود اخذ نماید.

سوال اساسی در پژوهش حاضر این است که اصولاً جمعیت شیر و خورشید سرخ به عنوان نخستین و بزرگترین جمعیت خیریه ایران عهده دار چه وظایفی بوده است؟ پاسخ به این سوال به زعم نگارنده می‌تواند جنبه‌های مختلف فعالیت‌ها و مسائل مربوط به امداد رسانی در حوادث غیرمترقبه و امدادی را توسط این سازمان آن‌هم در مقطعی حساس برای ما روشن و تبیین نماید، همچنین ناگفته‌های بسیاری را درباره تأسیس بیمارستان و درمانگاه، تهیه دارو و تجهیزات پزشکی، تربیت پرستار، نگهداری از کودکان بی سرپرست، ارائه برنامه‌های ویژه برای جوانان و برخی فعالیت‌های عمرانی و نحوه بهره‌برداری از منابع مالی این سازمان توسط مسئولان آن در دوران رضا شاه، بازگو نماید.

درخصوص پیشینه فعالیت های این سازمان در عصر مذکور تاکنون پژوهش مستقلی نگاشته نشده است و آنچه درباره آن موجود است اطلاعاتی پراکنده است. درحالیکه ما دراین مقاله علاوه برکتب و مقالات از اسناد مربوط به فعالیت های این سازمان - که درسازمان اسناد ملی ایران موجود هستند- استفاده کردیم، به همین خاطر این پژوهش می تواند اطلاعات ناب و عمدتا جدیدی دراختیار علاقه مندان قرار دهد.

صلیب سرخ در جهان

صلیب سرخ عنوان سازمانی بین المللی است که برای تخفیف آلام انسانی و پیشرفت بهداشت بوجود آمد، "این نهاد در اثر اقدامات نوع پرورانه خانم فلورانس ناین تینگل و آقای هانری دونان بنیان گذاری شد. در سال ۱۸۶۲ دونان کتاب خاطره ای از جنگ سولفرینو (جنگ بین فرانسه و اتریش) را نوشت و در آن آلام زخمی های میدان جنگ سولفرینو را به گونه ای اثربخش و تکانهنده شرح داد، و سخت خواستار تشکیل جمعیت های امدادی داوطلب برای تسکین آلام اینگونه آسیب دیدگان از جنگ گردید و پیشنهاد کرد که خدمت به رنجوران و زخمی های نظامی فعالیتی بی طرف محسوب می شود. انجمن امور عام المنفعه ژنو سخت از پیشنهاد وی پشتیبانی کرد." (مصاحب، ۱۳۵۸: ۱۵۲۸)

بدین ترتیب با مساعی آقای گوستاو موانیه اولین جلسه جمعیت در تاریخ نهم فوریه سال ۱۸۶۳ میلادی بنام جمعیت فواید عامه در شهر ژنو تشکیل شد در واقع همین جلسه را باید اساس تشکیل صلیب سرخ جهان دانست. "یک هیئت ۵ نفری که خود هانری دونان و گوستاو موانیه هم جزء آن بودند انتخاب گردیدند و تمام هم خود را بکار بردند تا اینکه موفق شدند پس از تشکیل اولین جلسه کمیته ۵ نفری یعنی در ماه اکتبر سال ۱۸۶۳ کنگره بزرگی با شرکت ۳۶ نماینده ۱۶ کشور اروپایی تشکیل دهند و در همین کنگره اولین قرارنامه یا کنوانسیون ژنو نوشته شد، اما حاضرین در آن جلسه نمایندگان رسمی دولتهای متبوع خود نبودند و حق امضای یک عهدنامه بین المللی را نداشتند و بنابراین در سال بعد شورای دولتی کشور سوئیس از دولتهای اروپا دعوت کرد که با اعزام نمایندگان خود و امضای قرارنامه ای که مورد موافقت کنگره بین المللی قرار گرفته جمعیت صلیب سرخ را برسمیت بشناسند و در روز ششم اوت سال ۱۸۶۴ این

کنفرانس تحت عنوان کنفرانس دیپلماتیک در یکی از تالارهای بزرگ شهر ژنو افتتاح شد، (الول ساتن، ۱۳۴۲: ۳۹۱) و پس از ۱۵ روز بحث و بررسی اولین قرارنامه رسمی ژنو در ده ماده با موادی از قبیل حمایت و کمک به بهبودی سربازان زخمی در میدانهای جنگ، بی طرف شمردن متصدیان امور خدمات پزشکی نیروهای مسلح، رفتار انسانی با زخمی ها و بی طرفی غیرنظامیانی که داوطلبانه و از روی حس انسان دوستی به کمک زخمی های جنگ می شتابند، تصویب و امضاء نمود. کمیته بین المللی مذکور را در حقیقت باید به عنوان اولین اساس و پایه تشکیلات عظیم صلیب سرخ جهانی دانست، علامت مشخصه موسسات و جمعیت هایی که بر اساس این قرارنامه تشکیل می شدند به افتخار ملیت دونان، صلیبی سرخ بر زمینه سفید (پرچم سوئیس با رنگهای معکوس) به عنوان نماد انتخاب گردید. " (مصاحب، ۱۳۵۸، ۱۵۷۷). پس از جنگ سخت و خونینی که بین صربستان و روسیه با امپراطوری عثمانی در گرفت دولت عثمانی اعلام داشت که به جای صلیب سرخ از این پس هلال سرخ را بکار خواهد برد و روسیه نیز همین علامت را شاخصه موسسات و جمعیت های خود قرار داد که در سالهای ۱۹۰۷ - ۱۹۰۶ در مجامع بین المللی نیز علامت مشخصه دو کشور فوق شناخته شد.

تاسیس جمعیت شیر و خورشید سرخ در ایران

جمعیت شیر و خورشید سرخ، نام ملی صلیب سرخ در ایران است، درباره این علامت و کلمه شیر و خورشید احمد کسروی مقاله ای از تاریخچه پیدایش این علامت دارد و به دلایل بسیاری استناد می کند که هم خورشید و هم شیر بصورت تنها در نزد مردمان مورد توجه بوده است و مثال های متعددی در این زمینه می آورد، اما اینکه چگونه شیر و خورشید به هم پیوستند و بعدها بعنوان نشان رسمی دولت ایران قرار گرفت، اظهار می دارد شیر و خورشید از زمانهای باستان باقی نمانده است و یک شکلی که رازی یا معنایی دربردارد، نیست چنانکه ابن عبری مورخ نقل می کند " پیوستگی شیر و خورشید به عنوان یک علامت مشخص نتیجه دلباختگی کیخسرو سلجوقی به همسرش شاهزاده خانم گرجی بوده و کیخسرو قصد کرد که چهره شاهزاده خانم را بروی سکه ها نقش کند اما از آنجا که پیکرنگاری در اسلام مورد مذمت بود با مخالفت اطرافیان مواجه شد و لهذا به پیشنهاد یکی از مشاوران خود پیکر شیری را بروی سکه

نگاشته و روی آن رخساره همچون خورشید شاهزاده خانم را کشیدند که اگر کسانی به جستجو برخاستند و پرسش‌هایی شد گفته شود این نقش، نشان طالع پادشاه است که هنگام زاییده شدن او و خورشید در برج اسد (شیر) بوده است و همین کار را کردند و اینچنین بود که این شکل پدیدار گشت." (کسروی، ۱۳۵۲: ۱۰۹)

سپس دیگران بی آنکه معنایی از آن بفهمند آن را بکار بردند و بدین سان یکی از مشکل‌های شناخته شده گردید و تا زمان فتحعلیشاه به همان عنوان به کار می‌رفته است. در زمان فتحعلیشاه به پیروی از دولتهای اروپایی که برای خود نشانهایی جهت لژیون‌ها داشتند، دوگونه نشان یکی تصویر ذوالفقار و دیگری پیکر شیر و خورشید موجود بوده است و نیز در زمان محمدشاه بازم به پیروی از اروپاییان و اینکه نشانه‌ای برای دولت داشته باشند آن دو شکل را باهم یکی کرده ذوالفقار را بدست شیر داده و تاجی نیز بالای آن افزودند که در نهایت شکل شیر و خورشید که نشانه رسمی دولت ایران شمرده می‌شد پدید آمد. (همانجا)

اما اینکه چرا علامت و مشخصه صلیب سرخ در ایران، شیر و خورشید گردید شاید بتوان گفت که علامت شیر و خورشید چنانکه به سابقه آن اشاره شد در نزد ایرانیان حداقل پس از محمدشاه قاجار به عنوان نشانه ملی و ملیت ایرانی به حساب می‌آمد و از آنجایی که صلیب سرخ یک سازمان بین‌المللی محسوب می‌شد و در سطح جهانی مطرح بود، دولت ایران نشانه شیر و خورشید را که نشانه رسمی دولت ایران بوده و اهمیت زیادی داشته است به تصویب مقامات مربوط صلیب سرخ بین‌المللی رساند.

دولت ایران تا سال ۱۹۰۶ م (۱۳۲۴ ه.ق) در هیچیک از کنفرانس‌های بین‌المللی صلیب سرخ نماینده نداشت و فقط تنها کاری که انجام شده بود، امضای قرارنامه سال ۱۸۶۴ م جمعیت صلیب سرخ بود در سال ۱۸۶۴ م و برای اولین بار در سال ۱۹۰۶ م نماینده خود را برای شرکت در کنفرانس صلیب سرخ بین‌المللی به ژنو اعزام داشت، اداره سیاسی و هیئتی که از دولت‌های مختلف درخواست می‌کرد که به جمعیت صلیب سرخ بپیوندند دعوتنامه‌ای به نصرالله مشیرالدوله وزیر امور خارجه ایران ارسال داشت:

«از برن هفتم مارس ۱۹۰۶ به وزیر امور خارجه دولت علیه ایران.

انجمن اتصالیه با کمال افتخار دولت متبوعه آن جناب را به عضویت کنفرانسی که در خصوص معاهده ژنو در یازدهم ماه ژوئن آتیه در شهر مزبور انعقاد خواهد یافت دعوت می نماید و خواهشمند است که اسامی نمایندگان خود را تا آخر آوریل معین نمایید. اداره پلی تیکی هیئت اتصالیه سوییس - فورتی» (الول ساتن، ۱۳۴۲، ۳۹۲).

دولت ایران سریرا از این پیشنهاد استقبال کرد و از سوی وزیر امور خارجه ایران نامه ای که مشحون از اظهار مسرت و خشنودی بود، ارسال داشته و جهت شرکت در کنفرانس مزبور «میرزا صمدخان ممتازالسلطنه» که در آن زمان وزیر مختار و ایلچی مخصوص دولت علیه ایران در پاریس بود به عنوان نماینده تام الاختیار برای شرکت در کنفرانس صلیب سرخ اعلام داشت. اصل جوابیه و پاسخ دولت ایران به هیأت اتصالیه سوییس چنین است:

«۲۹ شهر صفر ۱۳۲۴ جناب مستطاب اجل دوستان، استظهار، مشفق، مکرم، مهربان دوستدار، با کمال مسرت اظهار می دارد که دولت علیه ایران دعوت آن دولت جمهوری را به کنفرانسی که در یازدهم ماه ژوئن آتیه در خصوص مراجعه بمعاهده ژنو در برن منعقد خواهد شد، با فرط رغبت پذیرفته و نماینده خود را در کنفرانس مزبور "جناب جلالت مآب اجل میرزا صمدخان ممتازالسلطنه" وزیر مختار و ایلچی مخصوص دولت علیه ایران، مامور پاریس تعیین داشته است. محض استحضار خاطر آن جناب مستطاب به نگارش این رساله دولتی وسیله پرداخته و این موقع را برای تجدید احترامات فائقه خود نسبت به آن جناب مستطاب مغتنم می شمارد. انصرالله مشیرالدوله [وزیرامور خارجه ایران]» (همان، ۳۹۲)

به هر حال ممتازالسلطنه در این کنفرانس خوش درخشید و وظایف خود را با جدیت تمام انجام می دهد و در اثر تلاشهای او بود که صلیب سرخ بین المللی علامت شیر و خورشید سرخ بروی متن سفید را به عنوان نشانه صلیب سرخ در ایران برسمیت شناخت.

اما این جمعیت بطور رسمی از سال ۱۳۰۲ در ایران فعالیت خود را آغاز کرد هر چند که دهخدا معتقد است که پیش از این تاریخ جمعیت شیر و خورشید سرخ در ایران فعالیت داشت اما نام و نشانی نداشت. (دهخدا، ۱۳۴۱: ۱۹۲) طی اولین کنگره شیر و

خورشید سرخ ۲۷ نفر از موسسین که در جلسه حضور داشتند به اکثریت آراء هفت نفر را به نام هیئت عامله جمعیت شیرو و خورشید سرخ ایران انتخاب و کمیته بین المللی صلیب سرخ هم طی بخشنامه شماره ۲۴۱ مورخه سی ام ماه مه سال ۱۹۲۴ تاسیس جمعیت شیرو و خورشید را به اطلاع کلیه جمعیت های عضو در سطح جهان رساند. (الول ساتن، ۱۳۴۲، ۳۹۲) سردار سپه [رضاشاه] که در آن تاریخ ریاست وزراء را دارا بود ریاست افتخاری هیئت مدیره را قبول کرد، اعضای جمعیت شیرو و خورشید سرخ در سال ۱۳۰۴ در تهران ۴۱۰ نفر بودند.

هدف های اساسی و زمینه های فعالیت

مطابق ماده دهم اساسنامه اصلاحی مصوب آبان ماه ۱۳۲۲ خورشیدی (سند شماره ۱) هدف از تاسیس جمعیت شیرو و خورشید سرخ ایران اساسا برای خدمات خیریه به نوع بشر و تخفیف رنجها و مصائب و بهبودی صحت عمومی ذکر گردیده است و در ماده یازدهم مقاصد و اهداف جمعیت را به هنگام جنگ بیان داشته که جمعیت در این مواقع سمت معاونت بهداری ارتش را دارا می باشد و برای معالجه بیماران و زخمیان اعم از لشکری و کشوری در حدود امکان بیمارخانه های ثابت و سیار و هیئت های امدادی و وسایل و لوازم را فراهم می نماید و همچنین مطابق مقررات بین المللی به زخمیداران و اسیران خارجه در حدود توانایی کمک و مساعدت خواهد نمود. در ماده دوازدهم اساسنامه مقاصد و وظایف جمعیت در هنگام صلح بطور کلی در جنبه های مختلفی ذکر شده است:

- ۱- امداد بهداشتی در موارد بلیات و مصائب عمومی همچون: حریق، زلزله، سیل، طاعون، وبا و سایر بیماریهای واگیردار و خطرناک
- ۲- مسئله مبارزه با بیماریهای عمومی مثل مالاریا، حصبه، سل، آبله، امراض تناسلی، نیز مبارزه با مگس و پشه و سایر حشرات موذی و مضر به تناسب هر شهرستان.
- ۳- دستگیری از فقرا و درماندگان بطور کلی و مخصوصا در اوقات قحطی و غارت زدگی و زمستانهای سخت و سایر بلاهای زمینی و آسمانی.

۴- جمع آوری و پرستاری و آموزش کودکان یتیم و بی بضاعت و نگاهداری شیرخواران بیگس و یا فقیر

۵- تربیت پرستاران برای بنگاههای پرستاری و شیرخوارگاهها و کودکانها و بیمارستانها و سایر بنگاههای خیریه.

۶- تاسیس درمانگاههای عمومی و مجانی و داروخانه ها و بیمارستانهای ثابت و سیار و آموزشگاهها و ایجاد پستهای امدادی در راهها و دهات و قصبات.

۷- ایجاد هنرستانها و بنگاههای پیشه و هنر برای ایتم و بیچارگان.

"جمعیت شیر و خورشید سرخ ایران ۲۹۴ موسسه مختلف خیریه و درمانی از قبیل بیمارستانها، درمانگاهها و زایشگاهها و پرورشگاههای کودکان و آموزشگاههای پرستاری را اداره می نمود، بزرگترین مرکز مبارزه با سل و سرطان متعلق به شیر و خورشید سرخ ایران بود، همچنین موسسه یی به نام خانه نمونه کودک در تهران تاسیس نموده بود که در واقع از بهترین تاسیسات کشوری در رشته تربیت کودک بوده است." (ایران شهر، ۱۳۴۳: ۱۴۴۶)

سند جالبی مربوط به گزارش یکی از آموزشگاههای وابسته به جمعیت شیر و خورشید در آرشیو سازمان اسناد ملی ایران موجود باشد، در ابتدای این سند هدف اصلی از تشکیل چنین نهادی توسط موسس آموزشگاه یتیمان به زیبایی توصیف شده است: «باید کسانی را که در منجلا ببدبختی و بی تربیتی فرو رفته و در آینده سربار جامعه می شدند نجات داده و از شخصیت خودشان آگاه سازند و من می خواهم نمونه کوچکی برای کسانی که می خواهند خیرات و مبرات نمایند، نشان داده باشم، چه احیاء نفس باین نیست که گرسنه ای را به یک وعده سیر نمایند، زیرا وعده دیگر باز گرسنه می شود، احیاء نمی شود نفسی مگر از کسب و کار، هنگامی که کسی را از بیکاری به کار مشغول نمودید همیشه او را سیر و احیاء نفس نموده اید. در این آموزشگاه اطفال گذشته از آنکه بفنون کار و صنعت آشنا می شوند از طرز خرید و فروش و معاملات در بازار نیز آگاهی حاصل نموده و در آتیه صنعتگر چشم و گوش بسته و بیسوادی بار نمی آیند و حتی مزدشان در صندوق پس انداز بانک ملی بنام خودشان سپرده می شود و همین عمل احساساتی در ایشان بوجود

آورده که هر یک کوشش دارند سرمایه خود را زیادتیر نمایند.» (سند، ش ۲ پرونده ۴۸۵)

تاسیس بخش امدادی در مرکز و شهرستانها توأم با ایجاد انبارهای امدادی کامل وسایط نقلیه و مخابراتی به شیر و خورشید این امکان را می داد که یکی از مهمترین وظایف خود را که رسیدگی به حال آسیب دیدگان از حوادث مختلف است به اسرع وقت و با دقت و تجربه کافی انجام دهد. (دهخدا، ۱۹۲) در خصوص اینگونه فعالیت ها تعداد زیادی سند در سازمان اسناد ملی ایران وجود دارد که بر اساس آنها می توان دریافت که تا چه حد جمعیت شیر و خورشید سرخ در مواقع لزوم و ضروری به کمک آسیب دیدگان از حوادث می شتافته است. (سند، ش ۳)

تشکیلات و مسئولین جمعیت

بنا به ماده سی و دوم از اساسنامه جمعیت، هیئت مرکزی کل مرکب از ۱۵ نفر بود که در طهران از طرف مجمع عمومی از میان خود ۲۵ نفر را به رای مخفی انتخاب می کنند که ۱۵ نفر کارمند اصلی و ۱۰ نفر علی البدل خواهند بود و در مجمع عمومی که در مهرماه هر سال انجام می گیرد ۵ نفر از کارمندان هیئت بوسیله قرعه خارج و ۵ نفر بجای آنها انتخاب می شوند، کارمندان خارج شده ممکن است مجدداً انتخاب شوند، و هیئت مرکزی کل همه ساله از میان خود یکنفر رئیس و دو نفر نایب رئیس، یکنفر دبیر کل خزانه دار کل انتخاب می کنند که اینها در مجموع هیئت مدیره جمعیت را تشکیل می دهند. تقریباً در تمام شهرستانهای بزرگ و کوچک ایران شعبات جمعیت دایر شد و همه جا امور جاری در تحت نظر و باهتمام هیئت مدیره و مسئولیت یکنفر مدیر عامل انجام می پذیرفت. (ایران شهر، ۱۳۴۳: ۱۴۴۶) اعضای شورای عالی و هیئت رئیسه کل در سالهای ۱۳۰۶ تا ۱۳۱۲ به قرار زیر بوده اند: دکتر امیراعلم، دکتر حسن لقمان ادهم، ممتاز سهیلی و مجید آهی (سند، ش ۶) و در سالهای ۱۳۱۲ - ۱۳۱۷ این اعضاء عبارت بودند از محمود جم رئیس شورای عالی و هیئت رئیسه دکتر لقمان ادهم، اسفندیاری، سهیلی و دکتر طاهری در سال ۱۳۲۰ بنا به رای گیری که در جلسه تبیین هیئت رئیسه و شورای عالی جمعیت انجام شد، هیئت رئیسه شامل سهیلی (وزیر کشور) دکتر حسن لقمان ادهم،

دکتر طاهری و اعضای شورای عالی شامل، اسفندیاری، جم، فروغی، دکتر سنگ، دکتر غنی، دکتر رفیع و مسعودی بودند. (اطلاعات، ش ۴۵۵۶، ۱۳۲۰: ۱)

روساء و شخصیت هایی که به عنوان مسئولان جمعیت انتخاب می شدند بیشتر از چهره های مثبت و فعال بودند و از آنجایی که جمعیت شیر و خورشید یک نهاد خیریه و عام المنفعه بود و حتی بعضی از رجال برای نشان دادن وجهه اجتماعی خود و بعد تبلیغی قضیه، در اداره این موسسه سهیم می شدند، رضاشاه خودش در اولین دوره تشکیل این نهاد ریاست افتخاری آنرا عهده دار بود و بعدها دختر خود شمس را به عنوان ریاست این تشکیلات انتخاب نمود. مسلماً این انتخاب ها بیشتر به جهت بعد تبلیغاتی بود و اینکه به ظاهر نشان داده شود که خاندان سلطنتی به فکر طبقات محروم جامعه هستند.

یکی از اشخاصی که در چندین دوره عضویت شورای عالی مجمع شیر و خورشید را دارا بود، حسن اسفندیاری ملقب به محتشم السلطنه بود وی پس از صدور فرمان مشروطه و افتتاح مجلس به سمت معاون ریاست وزراء برگزیده شد و از دوره هشتم تا سیزدهم سمت نمایندگی مردم تهران را در مجلس شورای ملی دارا بود و با داشتن فعالیت های اجتماعی متعدد از عهده وظایف خود در شیر و خورشید به خوبی برمی آمد. (مرسلوند، ۱۳۶۹: ۱۶۱)

تشکیل جمعیت شیر و خورشید سرخ جوانان

جمعیت شیر و خورشید سرخ دارای سازمانهای وابسته ای بوده است که فعالیت هاشان مکمل یکدیگر بود. یکی از مهمترین و عمده ترین این سازمانهای وابسته، "جمعیت شیر و خورشید سرخ جوانان" بود. این جمعیت دارای آیین نامه مفصلی است که طرح آن در مرداد ماه ۱۳۱۸ به دستور نخست وزیر وقت محمود جم و توسط ابراهیم الفت تنظیم شده است (سند شماره ۵) در ماده اول آیین نامه جوانان، با استناد به اساسنامه تصویبی جمعیت شیر و خورشید، این سازمان را جزء جمعیت ملی شیر و خورشید دانسته است. از نظر سیاسی و مذهبی در ماده سوم آیین نامه فوق الذکر تاکید گردیده است که جمعیت شیر و خورشید دارای هیچگونه جنبه سیاسی و نژادی و مذهبی

نیست و هدف و مقصد نهایی از تشکیل آن تعمیم نیکوکاری و بهداشت عمومی و حفظ از بیماریها و تخفیف آلام بشری است.

جمعیت شیر و خورشید جوانان تاکید بیشتری بروی جزئیات و ظایف جمعیت اصلی داشت و مهمتر اینکه تمام هم و مقصد خود را مصروف تعالیم اخلاقی برای جوانان می کرد شماری از این تعالیم اخلاقی را می توان در موارد مشروحه زیر دید:

- تعلیم اصول اخلاقی بین جوانان بوسیله مجلات و رسالات و تصاویر و حکایات و سخنرانی و نمایشهای کوچک در آموزشگاهها و سینما.

- تشویق با احترام پیران

- ترغیب پس انداز

- تعلیم عملیات نجات غریق و آسیب دیده و برق گرفته و تعلیم تنفس مصنوعی

- تشریک مساعی با اداره پیشاهنگی در قسمت امداد

- سرکشی و کمک به کودکان و پیرانی که در بیمارستانها تحت معالجه اند

- کمک به خانواده های کثیرالاولاد

- تهیه تختخواب و قنداق برای کودکان خانواده های بی بضاعت و در نهایت حتی

دعوت مکرر به شام و نهار از طرف جوانان با بضاعت از هم شاگردی های بی بضاعت

در ماده هشتم از آیین نامه جوانان ذکر مفصلی از خدمات و وظایف این سازمان نسبت به حمایت کودکان و مادران آمده است: کمک به یتیمان، زنان حامله، کمک به مادران خانواده های بی بضاعت که بیمار می شوند بوسیله اعزام یک نفر داوطلب به منزلشان جهت ترتیب دادن غذا و پرستاری از اطفال، جمع آوری کودکان ولگرد و اطفالی که دستخوش بد رفتاری کسان خود هستند. در ماده مذکور از آیین نامه جوانان اشارات زیادی به جزئی ترین مسائل بهداشتی نیز شده است حتی تهیه و تقسیم عینک و دست و پای مصنوعی بطور مجانی بین کودکان محتاج و تقسیم کفش و سرپایی برای دانش آموزان را از نظر دور نداشته اند، در قسمت چهارم از شرح وظایف این جمعیت به انجام خدمات عمومی اشاره شده است که برخی از مواد آن عبارتند از:

کمک معنوی و درسی به دانش آموزان کم استعداد، کمک به بیماران و بینویان و ناتوانان، تعلیم طریقه راه رفتن در خیابان بین کودکان برای مواجه نشدن با خطرات عبور

و مرور، مبارزه با تریاک و الکل و سایر اعتیادات مضره، مبارزه با آفات نباتی، حمایت حیوانات و پرندگان، تهیه پرستاران داوطلب و مجانی برای پرستاری بیماران بی بضاعت. جمعیت شیر و خورشید جوانان از لحاظ امور مالی و هزینه ها بیشتر جنبه خودکفا داشته است در فصل پنجم ماده ۲۱ آیین نامه جوانان شرح درآمدهای جمعیت ذکر گردیده است:

- ۱- اعتبار از محل بودجه جمعیت شیر و خورشید سرخ ایران
  - ۲- اعتبار از محل درآمدهای اوقاف
  - ۳- حقوق کارمندی که توسط کارمندان عامل جمعیت تادیه می شود و حداقل آن سالی ۳۰ ریال خواهد بود.
  - ۴- اعانات از طرف ادارات دولتی و شهرداریها
  - ۵- اعانات از طرف بنگاهها و شرکت ها و اشخاص
  - ۶- درآمدهای حاصله از اموال منقول و غیرمنقول جمعیت
  - ۷- وجوه حاصله از نمایشها و پارتی ها و غیره که به نام جمعیت داده می شود.
  - ۸- درآمدهای حاصله از هفته ها یا روزهای نیکوکاری
  - ۹- درآمدهای تمبرهای مخصوص و مونوپولها و غیره که از طرف دولت اعطا می شود.
- در مجموع شاید آنچه که بتوان به عنوان حاصل سخن درباره جمعیت جوانان گفت اینستکه هر چند تا تحقق همه اهداف و برنامه های یاد شده در آیین نامه جوانان راه درازی را می بایست طی می کرد، اما از آنجا که بیشترین مبنای درآمدی آن از جانب خیرات و اعانات نوع دوستانه افراد خیر بود بنابراین تا حد امکان پا به پای جمعیت ما در فعالیت های ارزنده و مفیدی در چهارچوبه آیین نامه تصویبی خود، به جامعه ایرانی اعطا نمود.

سوء استفاده های مالی و اعمال غیرقانونی

سیستم پدرسالارانه ای که همراه با نوعی استبداد بر مردم توسط رضاشاه و عمالش در کشور ایجاد شده بود باعث شد نیروی سازندگی تا حدودی از مردم سلب شود. (قاضی شکیب ۱۳۷۲: ۱۳۲) با وجودیکه شیر و خورشید سرخ از جمله موسسات خیریه و عام المنفعه به حساب می آمد و اصولاً در جهت حمایت

و کمک به مردم در حوادث مختلف ایجاد شده بود اما از آنجایی که به عنوان یک نهاد و سازمان از عملکردهای کلی رژیم جدا نبود و به عنوان قسمتی از مجموعه کلی نهادهای اداری - اجتماعی کشور محسوب می شد، گاه از سوء استفاده های مالی و فساد اداری که گریبانگیر بسیاری از ادارات آن زمان بود مصون نبوده است و حتی در بعضی از موارد به محض اینکه افرادی با مقاصد جمعیت مخالفت می - کردند سریعا تحت پیگرد شهربانی قرار می گرفتند. (سند ۲۹۰۰۰۰۴۸۶ پرونده ۴۸۵، ش ۱ و ۲)

احمد اقتداری در کتاب خاطرات عمر به نمونه ای از سوء استفاده های بعضی از مسئولان جمعیت در قضیه جاده کشی در جنوب اشاره و تاکید می کند «دستگاه شیر و خورشید هم صالح نبود و در امور مالی فساد آشکار، دست کم در جنوب ایران داشت.» (اقتداری، ۱۳۷۲: ۱۰۰).

اسناد بسیاری در سازمان اسناد ملی ایران وجود دارد که حکایت از اعمال غیرقانونی شیر و خورشید و عدم انجام درست وظایف قانونی آن دارد. سندی از سازمان اسناد ملی ایران در دست می باشد که نشان می دهد واحدهای شیر و خورشید در بعضی استان های کشور بصورت غیرقانونی عوارض را از اجناس صادره و وارده اخذ می نمودند و احتمالا چنین وجوهاتی که مجوز و مسند قانونی نداشته چه بسا صرف امورات غیر از اهداف مشخص شیر و خورشید می شده است.

به هر حال این سند بصورت بخشنامه ای با ده ماده از سوی وزارت دارایی تنظیم شده است که در آن به اخذ برخی وجوهات غیرقانونی توسط شیر و خورشید اشاره شده است.

در بند دوم این بخشنامه آمده است که «... شیر و خورشید مراغه با موافقت فرماندار آنجا عوارض جدیدی برای کلیه اجناس صادره و وارده به مراغه به نفع شیر و خورشید سرخ آنجا وضع و وجوهی تحت این عنوان از صاحبان اجناس وصول می نماید...» (سند ۲۴۰۰۰۱۱۴۸ پرونده ۴، ش ۵ - ۱)

در ادامه این سند آمده است که نه تنها موسسات شیر و خورشید حق وضع چنین عوارضی را نداشته بلکه مامورین فرمانداری و شهرداری نیز در وصول چنین عوارضی نباید دخالت نمایند.

«... موسسات شیر و خورشید به هیچ وجه صلاحیت وضع عوارض نداشته و مامورین فرمانداری و شهرداری نیز به هیچ وجه نباید در وصول این قبیل وجوه مستقیماً مداخله نمایند. دویم: چون ادامه این عمل بدون مجوز قانونی صورت صحیحی ندارد و در انظار هم خوش نما نیست و به علاوه اقدام مزبور به درآمد مالیات صدی سه و عوارض شهرداری لطمه فاحشی خواهد زد...» (همانجا)

در بند هفتم این سند نیز تأکید شده است چنانچه شیر و خورشید سرخ بخواهد کمک های مردمی را جمع آوری نماید نباید از راه عوارض بر کالاها که عمل قانونی نداشته عمل نماید بلکه اهالی هر محل می توانند از روی رضا و رغبت چنانچه مایل باشند مبالغی به صندوقهای شیر و خورشید سرخ مستقیماً واریز نمایند.

سند دیگری از شرکت محصولات نفتی شوروی در دست می باشد که در این سند نیز مدیریت عامل شرکت فوق به اداره گمرک آستارا نسبت به اخذ وجوه غیر قانونی توسط شیر و خورشید اعتراض نموده است، هر چند که اداره کل گمرک آستارا، توضیحاتی راجع به این مسئله داده است اما به نظر می رسد که بنا به بخشنامه وزارت دارایی که در سند پیشین به آن اشاره شد، جمعیت شیر و خورشید سرخ حق قانونی گرفتن عوارض را نداشته است و مردم تنها با رضا و رغبت خود می بایست به صندوق جمعیت کمک های خویش را واریز نمایند. (سند ۲۴۰۰۰۱۸۴۰ پرونده ۷۸، ش ۴)

گذشته از اسناد فوق، اسناد بسیاری در آرشیو سازمان اسناد ملی ایران وجود دارد که بر اساس آن می توان دریافت که گهگاه گرفتاریهای مالی و سوء اداره این جمعیت تا چه اندازه بالا می گرفت و همچنان کسی به فکر اصلاح آن نمی افتاد. (ر. ک. به اسناد ش ۹، ۱۰، ۱۱ و ۱۲)

درآمدها و هزینه ها

دارایی ها و درآمد جمعیت شیرو خورشید سرخ ایران بیشتر از وجوه کمک های مردمی و عایداتی بود که از تاسیسات و مستقلات جمعیت تامین می شد. درماده پنجاهم از اساسنامه جمعیت اقسام دارایی های جمعیت به قرار ذیل عنوان شده است:

- ۱- حقوق کارمندی که افراد جمعیت می پردازند.
  - ۲- اعانات و هدیه های مختلفه اعم از نقد و جنس
  - ۳- موقوفات بنام جمعیت اعم از منقول و غیرمنقول و درآمد آنها
  - ۴- وجوه حاصله از نمایشها و کنفرانسها و گاردن پارتهای و بخت آزمایها و فروشهای خیریه و تمبرهای اختصاصی و غیره که بنام جمعیت به عمل می آید.
  - ۵- اراضی و ابنیه و عمارات و آلات و ادوات و اثاثیه و غیره متعلق به جمعیت و درآمد آنها.
  - ۶- عین و درآمد املاک و مستقلات و مونوپلها و تخصیصات اعشار اضافی بعضی از مالیاتها که ممکن است از طرف دولت به جمعیت واگذار و یا به نام جمعیت جمع آوری شود.
  - ۷- سهامی که جمعیت ممکن است در بنگاههای بازرگانی و غیره داشته باشد و درآمد آنها. (سند، ش ۹)
- درآمد جمعیت شیرو خورشید سرخ ایران از مرداد ماه ۱۳۰۲ یعنی آغاز تاسیس تا اسفند ماه ۱۳۰۳، ۱۳۵۸ تومان و شش قران و دو عباسی بوده است. (الول ساتن، ۱۳۴۲، ۳۹۲) و بنا به یک گزارش موثق درآمد جمعیت در سه ساله ۲۰ - ۱۳۱۷ به ۱۳۴۲۶۹۱ ریال رسید و هزینه های جمعیت رقم ۱۰۷۹۰۰۵ ریال نشان می داد و در نهایت موجودی این جمعیت در اوایل سال ۱۳۲۰، مبلغ ۲۶۳۸۶ ریال بوده است. (اطلاعات، ش ۴۵۵۷، ۱۳۲۰: ۱)
- البته جمعیت از نظر مالی درمقاطع مختلف با مشکلات مالی بسیاری دست به گریبان بوده است.

در سال ۱۳۱۲ اعضای هیئت مرکزی کل جمعیت شیر و خورشید سرخ ایران طی نامه ای که به دفتر مخصوص دربار ارسال داشتند از عدم کفایت عواید جمعیت گلایه داشته و درخواست کمک های مالی از هیئت دولت نموده است. در این نامه تاکید شده است که «در سایر ممالک که خزانه صلیب احمرها و هلال احمرها دارای ذخیره هنگفتی می باشد و روزبروز بر توسعه آن افزوده می شود از طرف دولتها نسبت به این موسسات حمایت و کمک های مادی (از قبیل بعضی انحصارها و برقرار و ترویج تمبر مخصوص صلیب احمر و هلال احمر) ابراز و عنایت می شود.

شیر و خورشید سرخ ایران با اینکه پیشنهادهای لازم را مکررا به عرض هیأت محترم دولت رسانیده است متأسفانه از تمام اینگونه مزایا محروم است و چون به این جهت خزانه این موسسه تهی می باشد بعضی از موسسات از قبیل مریضخانه- های قم و حضرت عبدالعظیم و شهر شاهپور و موسسه نوزادگان در طهران ناتمام مانده و توانایی اداره آنها نیست و اگر احوال بدین منوال بماند این موسسه که رسماً در جامعه ملل دنیا معرفی و مورد توجه شده و سمت معاونت صحیحه قشون دولت شاهنشاهی را دارد و باید دارای ذخایر کافی باشد تا در مواقع ضرورت همانند موسسات صلیب احمرهای دنیا خدمات مهمی را انجام دهد بیم آن می رود که قادر به بقا و ادامه وظایف خود نباشد و منحل گردد و زحماتی هم که تا بحال کشیده شده به هدر رود...» (سند شماره ۶)

در پاسخ به این نامه دفتر مخصوص دربار به رئیس الوزراء دستور داد که «پیشنهادهایی را که از طرف شیر و خورشید سرخ می شود مورد مطالعه و توجه قرار داده و مساعدتهای مقتضی در اجرای آن به عمل آورند.» (سند شماره ۷) و ظاهراً متعاقب این مکاتبات رئیس الوزراء نیز قرار را بر این نهاد که پیشنهادات هیأت مرکزی کل جمعیت را مورد توجه قرار داده و تصمیماتی مثبت در این زمینه اتخاذ کند.

شاید در نتیجه این تلاشها بود که بودجه شیر و خورشید در ابتدای اولین سال تاسیس از ۱۳۵۸ تومان و شش قرآن و دو عباسی در سال ۱۳۲۰ به ۲۶۳۶۸۶ ریال رسیده بود.

جمعیت شیر و خورشید در سایر استانها و شهرستانها نیز کما بیش فعال بوده است.

در آرشیو سازمان اسناد ملی ایران گزارش های متعددی از فعالیت های این جمعیت در نقاط مختلف کشور وجود دارد، از بررسی این گزارش ها نه تنها می توان عایدات و وصولات ریز جمعیت را از منابع مختلف دریافت، بلکه می توان وسعت و گستره فعالیت های این شعب را که تا دور افتاده ترین نقاط کشور برای کمک به مساکین و دردمندان طی طریق می کردند، به روشنی استنباط کرد. (شماره ۱۳)

مختصری از عملکرد شیر و خورشید در سالهای ۲۰ - ۱۳۱۷

در پایان جهت تکمیل بحث و اینکه شیر و خورشید عملاً تا چه حد در اهداف خود موفق بوده و در شرایط مختلف چه مقدار توانسته است به فریاد نیازمندان برسد به مختصری از گزارش رئیس جمعیت در اردیبهشت ماه ۱۳۲۰ بسنده می کنم، این گزارش در جراید مختلف به چاپ رسیده بود و کلیه اقدامات و فعالیت های سه ساله جمعیت را در داخل و خارج از کشور شرح می دهد، هر چند این گزارش ها تاحدودی فرمایشی بودند اما آمارهای ارائه شده نسبتاً قابل ارزیابی است.

۱- ایجاد تیمارگاه عمومی مرکزی برای بیماران بی بضاعت و خرید داروی مجانی برای آنان

۲- کمک به مهاجرین ایرانی که از شوروی مهاجرت کردند و جمعیت برای آنان مبلغ ۴۲۸۰۱۰/۳۵ چهارصد و بیست و هشت هزار و ده ریال و سی و پنج دینار اعانات جمع آوری کرد.

۳- کمک به سیل زدگان نهاوند در زمستان ۱۳۱۷ که در اثر اقدامات جمعیت مبلغ ۵۰۰۰۶۸ ریال اعانه جهت مصرف سیل زدگان مورد استفاده قرار گرفت.

۴- با وقوع زلزله دیماه ۱۳۱۸ در ترکیه از طرف جمعیت ۱۴۴۰۸۴ ریال جهت آسیب دیدگان ترکیه مساعدت شد.

۵- مبارزه با مرض وبا در زابل که در سال ۱۳۱۸ از خارج از کشور به زابل سرایت نمود و جمعیت معادل ۷۸۵۰۰ ریال دارو و لوازم تلقیح خریداری و به اداره کل بهداری داد تا به نقاط مورد ابتلاء فرستاده و به مصرف رسید.

۶- کمک مالی به درماندگان و اشخاص بی بضاعت برای کمک و هزینه سفر به محل خود که در مجموع از این بابت مبلغ ۱۲۵۶۹ ریال هزینه گردید.

۷- در سال ۱۳۰۸ مبالغی در بانک مسکو به حساب اعانه به زلزله زدگان آذربایجان جمع آوری شد و چون انتقال وجوه مزبور به موجب قانون به ایران مقدر نبود جمعیت تصمیم گرفت با آن پول مقداری دارو و یک دستگاه کامل رادیولوژی و فیزیوتراپی خریداری گردید.

۸- ساخت تیمارگاه در جنوب شهر که با تصویب نامه هیئت وزیران و اعتبار ۱۲۰۰۰۰ ریال ساختمان آن راه اندازی شد.

۹ - با مساعدت وزارت کشور در هر شهرستانی که جمعیت شیر و خورشید تشکیل نشده بود، تشکیل شد و نیز بیمارستانهای بزرگی در تبریز، رضائیه، مراغه، ماکو، آستارا، مهاباد و خوی ایجاد گردید. (اطلاعات، ش ۴۵۵۷، ۱۳۲۰: ۱)

نتیجه

جمعیت شیر و خورشید سرخ در واقع نخستین و بزرگترین جمعیت خیریه ایران است که عهده دار وظایف مهم و متعددی در مسائل مربوط به امداد رسانی در حوادث غیرمترقبه و امدادی، تأسیس بیمارستان و درمانگاه، تهیه دارو و تجهیزات پزشکی، تربیت پرستار، نگهداری از کودکان بی سرپرست، ارائه برنامه های ویژه برای جوانان و برخی فعالیت های عمرانی در داخل و خارج از کشور بوده است.

هدف از تاسیس جمعیت شیر و خورشید سرخ ایران اساساً برای خدمات خیریه به نوع بشر و تخفیف رنجها و مصائب و بهبودی صحت عمومی ذکر گردیده است اما اینکه واقعا شیر و خورشید عملاً تا چه حد در اهداف خود موفق بوده است و تاچه اندازه

توانسته است در شرایط مختلف به فریاد نیازمندان برسد، باید گفت این تشکلات از بدو تاسیس درایران براساس منابع واسناد موجود توانسته تا حدی زیادی به اهداف ترسیم شده برسد، هرچند که در برخی موارد درعصر رضا شاه سوء استفاده‌های مالی از این جمعیت گزارش شده اما درمجموع می توان عملکرد وفعالیت های مادی و معنوی آن را درخور توجه و حائز اهمیت برشمرد، کمک به تحصیل دانش آموزان بی بضاعت، کمک به بیماران و بینوایان و ناتوانان، مبارزه با تریاک و الکل و سایر اعتیادات مضره، مبارزه با آفات نباتی، حمایت حیوانات و پرندگان، تهیه پرستاران داوطلب و مجانی برای پرستاری بیماران بی بضاعت و از همه مهم تر ایجاد اشتغال برای افراد بیکار و محروم از برجسته ترین خدمات خیرانه این جمعیت می باشد.

استنساخ اسناد مهم

سند شماره ۱

وزارت دارایی

(یادداشت - ۱۳۱۸/۱/۱)

جناب آقای مدیر کل ظهارگر

بطوریکه مقرر فرمودید ملاحظه یادداشت از پیشینه امر مربوط به وصولی که در شهرستانها برای بنگاه شیر و خورشید سرخ گرفته می شده مقرر اعلام می گردد.

[امضا]

[۱۳] ۱۹/۷/۳

سند شماره ۲

وزارت داخله

تشکیلات کل نظمی مملکتی

اداره: .....

دایره: کابینه

شعبه: ...

(به تاریخ ۶ فروردین ماه ۱۳۰۹ نمره ۱۳۵ ضمیمه)

مقام محترم وزارت جلیله داخله

در جواب مرقومه محترمه ۱۲۱۳۱ ، ۰۸/۱۱/۲ [۱۲] متضمن سواد عرضحال چهار نفر از اهالی شیروان خاطر محترم را مستحضر می دارد بر طبق راپورت جوایبه واصله از نظمی مشهد در راپورت نظمی شیروان تعقیب چهار نفر اشخاص فوق و شش نفر دیگر از اهالی شیروان مطابق امر کتبی ریاست جمعیت شیر و خورشید سرخ مناسبت مخالفت اشخاص مزبور با مقاصد جمعیت مذکور بوده در ساختمان شهر جدید شیروان و دوسیه متشکله مبارکه هدایت قوچان احاله شده است - از طرف رئیس تشکیلات نظمی

مملکتی سرهنگ

[امضاء]

سند شماره ۳

وزارت داخله

(نمره عمومی ۴۵۵ - نمره خصوصی ۱۴۴ - کارتن - دوسیه - نوع مسوده مکتوب - موضوع مسوده - ضمیمه).

پاک نویس کنند. غلامعلی - تاریخ پاکنویس ۱۱ فروردین ماه تاریخ ثبت ۰۹/۱/۱۱ [۱۳] ماه تاریخ تحریر ۱۱ فروردین ماه تاریخ خروج ماه

ریاست محترم مجلس شورای ملی

برای رسیدگی به اظهارات چند نفر از اهالی شیروان در شکایت از رئیس نظمیه محل بر طبق مرقومه محترم ۵۸۶۹ دستور لازم به اداره کل تشکیلات نظمیه داده شده بود مطابق جواب واصل تعقیب این اشخاص برای مخالفت با جمعیت شیرو خورشید سرخ در ساختمان شهر جدید شیروان و بر طبق تقاضای کتبی رئیس جمعیت بوده و دوسیه مقدماتی آنها هم برای رسیدگی مبارکه هدایت قوچان احاله شده است.

[امضاء]

سند شماره ۴

اداره کل گمرکات

نمره ایدکاتور ۵۴۶۰۳

دائرة امور کارتن - دوسیه نمرات سابقه ۴۰۹ - تاریخ ۱۳۱۵/۷/۱۹ - ضمیمه - نمره ارسال شد به تاریخ ۱۳۱۵/۷/۱۸ موضوع.

سواد نامه ۲۱۳/۸ شرکت سهامی محصولات نفتی شوروی برای آگاهی و توضیح
لازم به اداره گمرک آستارا ابلاغ می شود.
معاون کل گمرک

[امضاء]

سند شماره ۵

وزارت مالیه

اداره کل گمرکات

نمره ایدکاتور ۵۹۸۲۵

دائره امور کارتن - دوسیه - نمرات سابقه - تاریخ ۱۳۱۵/۸/۱۹ - ضمیمه - نمره

- ارسال شد به تاریخ..... موضوع.

شرکت سهامی نفتی شوروی

۱۳۱۵/۸/۲۳ ایران سو و نفت

عطف به نامه ۲۱۳/۸ (۱۵/۷/۱۶) طبق اطلاعی که از گمرک آستاران واصل شده

است مبلغ ۷۷۰/۹۵ ریال مورد بحث از طرف موسسه شیر و خورشید سرخ آستاران

وصول شده است نه گمرک.

معاون کل گمرک

[امضاء]

سند شماره ۶

وزارت مالیه

«اداره گمرکات»

آستارا مورخه ۱۳۱۵/۵/۱۹

نمره ۱۵۲۷

اداره کل گمرک

ضمیمه

پاسخ ابلاغیه شماره ۵۴۶۰۳ مورخه ۱۵/۷/۲۱ [۱۳]

۱- این اداره مطلقاً از وصول ۷۷۰/۹۵ ریال از موسسه ایران ما و نطف آستارا اطلاعی نداشته است به محض وصول ابلاغیه فوق الذکر موضوع را کتبا از آن موسسه استفسار جواباً اظهار داشته که مبلغ مزبور را موسسه شیر و خورشید سرخ آستارا وصول کرده و نه اداره گمرک و «اطلاعیه به مرکز خود در طهران داده جمله فوق را تایید نموده است.

۲- برای مرید اطلاع معروض می دارد که سابقه پرداخت این وجه از هفت سال قبل بوده و کاملاً از دریا و ساحل و بالعکس از هر نا وجه ۵۰ دینار از حق خود به موسسه شیر و خورشید سرخ شخصی کمک می نمودند. باین معنی که مبلغ ۵۰ دینار را از تاجر باضافه کرایه معمولی وصول و به موجب رسید جداگانه به صندوق شیر و خورشید سرخ تحویل می دادند.

۳- از موقعی که این اداره شروع به وصول درآمد باربری نموده و جهی که به موجب تعرفه باعث باربری کالا تعلق می گرفت وصول کرده است. اشتباهی که برای موسسه ایران ساونفظ راجع به وصول نا وجه ۵۰ دینار رخ داده این است که سابقاً وجه فوق را یک قلم بابت باربری می پرداخته و حالیه چون بابت پرداخت این وجه ندارد به نظر او زائد می رسد ولی چنانچه به اصل موضوع دقت شود معلوم خواهد شد که بودجه سابق برای هر تا وجه که تنها ۸۰ الی ۹۰ کیلو بوده ۵۰ دینار به نفع شیر و خورشید سرخ برای ۲۰۰ کیلو ۵۰ دینار می پردازند.

[امضاء] رئیس گمرک آستارا

۱۶ آبان ۱۵ [۱۳]

- ۱- اقتداری، احمد، (۱۳۷۲)، کاروان عمر، خاطرات سیاسی فرهنگی هفتاد سال عمر، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی.
- ۲- الول ساتن، ال، پی، (۱۳۴۲)، رضاشاه کبیر یا ایران نو، مترجم: عبدالعظیم صبوری، چاپ سوم، تهران.
- ۳- ایرانشهر، نشریه شماره ۲۲ یونسکو، ایرانشهر، جلد دوم، چاپخانه دانشگاه تهران، ۱۳۴۳.
- ۴- مرسلوند، حسن (۱۳۶۹)، زندگینامه رجال و مشاهیر ایران، جلد اول، تهران.
- ۵- دهخدا علی اکبر، (۱۳۴۱)، لغت نامه دهخدا، جلد ۲۵، حرف ش، تهران.
- ۶- روزنامه اطلاعات، سال پانزدهم، شماره ۴۵۵۷، شنبه هفدهم خرداد ماه ۱۳۲۰ خورشیدی.
- ۷- روزنامه اطلاعات، سال پانزدهم، شماره ۴۵۵۶ و ۴۵۵۷، شانزدهم و هفدهم خرداد ماه ۱۳۲۰، ص ۱.
- ۸- روزنامه اطلاعات، سال پانزدهم، شماره ۴۵۵۶، جلد شانزدهم خردادماه ۱۳۲۰.
- ۹- سازمان اسناد ملی ایران، سند شماره ۱۳، سازمان اسناد ملی ایران، کد جمعیت هلال احمر، شماره پاکت و محل در آرشیو ۲۴۰-۲۳۶-۴/۵.
- ۱۰- سازمان اسناد ملی ایران، سند شماره ۷، کد جمعیت هلال احمر، شماره تنظیم ۱۰۹۰۰۵، شماره پاکت و محل در آرشیو، ۲۹۰-۱-۴۸۵/۱.
- ۱۱- سازمان اسناد ملی ایران، سند شماره ۹، کد جمعیت هلال احمر (شیر و خورشید سرخ ایران)، شماره تنظیم ۱۰۹۰۰۵، شماره پاکت و محل در آرشیو ۲۴۰-۲۳۶-۴/۵.
- ۱۲- سازمان اسناد ملی ایران، سند شماره ۶، کد جمعیت هلال احمر، شماره تنظیم ۱۰۹۰۰۵، شماره پاکت و محل در آرشیو ۲۴۰-۲۳۶-۴/۱.
- ۱۳- سازمان اسناد ملی ایران، شماره سند ۲۹۰۰۰۰۴۸۶، محل در آرشیو ۵۸۹ و آب، پرونده ۴۸۵، ش ۱ و ۲.
- ۱۴- سازمان اسناد ملی ایران، شماره سند ۲۴۰۰۰۱۱۴۸، محل در آرشیو ۷۰۹ ظ ۳ آ آ، پرونده ۴، شماره ۵ - ۱.

- ۱۵- سازمان اسناد ملی ایران، شماره سند ۲۴۰۰۰۱۸۴۰، محل در آرشیو ۲۳۵ پ ع آ آ، پرونده ۷۸، شماره ۴.
- ۱۶- سازمان اسناد ملی ایران، شماره سند ۲۹۰۰۰۰۴۸۶، محل در آرشیو ۵۸۹ و آب ا، پرونده ۴۸۵، ش ۱ و ۲.
- ۱۷- کسروی، احمد، (۱۳۵۲)، «مجموعه ۷۸ رساله و گفتار از احمد کسروی»، به کوشش یحیی ذکاء، تهران.
- ۱۸- مصاحب، غلامحسین (۱۳۵۸)، دایرة المعارف فارسی، بخش اول ش - ل، جلد دوم، تهران.
- ۱۹- قاضی (شکیب)، نعمت الله (۱۳۷۲)، علل سقوط رضاشاه، تهران، نشر آثار.